

КАМПАЗИТЫ З КАМПАНАНТАМ-САМАТЫЗМАМ У АРЫГНАЛЕ І ПЕРАКЛАДЗЕ НА МАТЭРЫЯЛЕ БЕЛАРУСКАЙ І НЯМЕЦКАЙ МОЎ

У артыкуле разглядаюцца складаныя словы з апорным кампанентам-саматызмам у мастацкіх творах беларускіх аўтараў. Прыводзіцца іх класіфікацыя на падставе дыферэнцыяванай прыметы азначальнага кампанента. Аналізуецца ступень супадзення лексічнага значэння адпаведнікаў-кампазітаў у мастацкіх перакладах на нямецкую мову.

Ключавыя словы: *складанае слова, апорны / азначальны кампанент, саматызм, сема, лексічнае значэнне, дыферэнцыяваная прымета, адпаведнік, поўнае / частковае супадзенне, пераклад.*

The article is devoted to compound words with the somatic principal component in Belarusian fiction. Their classification on the basis of distinctive characteristics of the modifying component is presented. The degree of equivalence of the lexical meanings of the correspondent composites in German is analysed.

Супастаўляльнае вывучэнне арыгінальных і перакладных тэкстаў мастацкай літаратуры дазваляе выявіць, наколькі ўдаецца “перадаць сродкамі мовы перакладу тое, што ўжо перададзена сродкамі мовы-крыніцы” [2, с. 5].

Асаблівую цікавасць мае вывучэнне магчымасцей перадачы значэння складаных слоў, паколькі ў параўнанні з простым словам або словазлучэннем агульнае значэнне складанага слова нярэдка абумоўлена значэннем матывавальных асноў і часта не падаецца ў слоўніках. Мяркуюцца, што разуменне і пераклад будуць адбывацца на аснове сфарміраванага пачуцця мовы, поўная ж перадача зместавага боку ў такіх выпадках выклікае значныя праблемы.

Для адэкватнай перадачы зместавага боку складанага слова і выбару адпаведнага карэлята пры перакладзе на іншую мову неабходна прааналізаваць семантычную структуру гэтай лексічнай адзінкі (ЛА) у зыходнай мове. Акрамя таго, прынцыпова выявіць прымету, на падставе якой аб’ядноўваюцца кампаненты складанага слова. Гэтая прымета абумоўлена “словаўтваральнай валентнасцю апорнага кампанента або сінтагматычнай сувяззю” [3, с. 120] паміж кампанентамі.

Пагаджаючыся з меркаваннем даследчыкаў, мы лічым, што “семантыка складанняў... павінна быць вызначана праз... выяўленне семантычных уласцівасцей іх утваральных асноў” [3, с. 116]. На падставе наяўнасці агульнай семантычнай прыметы (колераабзначэнне, мера і вага, знешнія і ўнутраныя характарыстыкі прадмета і інш.) складаныя словы могуць быць аб’яднаныя ў групы, у якіх апорны кампанент утрымлівае дадзеную прымету.

Прадмет нашага даследавання – складаныя словы з апорным кампанентам-саматызмам, ужытыя ў мастацкіх творах Янкі Брыля, Уладзіміра Караткевіча, Івана Мележа, Алеся Разанава, Івана Шамякіна і іншых пісьменнікаў, і іх

карэляты ў мастацкіх перакладах на нямецкую мову. Саматычная лексіка (ад грэч. *soma* ‘цела’)* уяўляе сабой старажытную ўніверсальную лексічную групу ў любой нацыянальнай мове. З прычыны гэтага саматызмы ў нацыянальных мовах дэманструюць высокую словаўтваральную актыўнасць [1].

Адабраныя словы аб’яднаны ў адну групу на падставе наяўнасці агульнай прыметы апорнага кампанента ‘частка цела або арганізма чалавека ці жывёлы’. Гэтую групу складаюць 135 ЛА. Для параўнальнага аналізу мы ўзялі групу кампазітаў, карэляты якіх у мове перакладу таксама ўяўляюць сабой складанні: 65 ЛА (48,1%).

Пры выяўленні ступені адпаведнасці зместавага боку карэлятаў у перакладной мове прымалася да ўвагі супадзенне лексічнага значэння (ЛЗ) адпаведніка (дэнататыўнага і канататыўнага кампанентаў) са значэннем, якое рэалізуецца ў тэксце зыходнай мовы.

Семантычныя ўласцівасці і ступень супадзення зместу вызначаліся з дапамогай тлумачальных і перакладных слоўнікаў (ТСБМ, ТСБЛМ, Dud.; БНРС, БРНС, НБС, БНС), а таксама аналізу кантэксту.

У выніку праведзенага аналізу ўнутры названай групы было зафіксавана 77% (50 ЛА) поўных супадзенняў, 20% (13 ЛА) частковых супадзенняў і 3% (2 ЛА) несупадзенняў. Колькасныя паказчыкі ступені супадзення ЛЗ кампазітаў з апорным кампанентам-саматызмам паказаны ў табліцы 1.

Пад поўным мы разумеем супадзенне ЛЗ (дэнататыўнага і канататыўнага кампанентаў) лексіка-семантычнага варыянта (ЛСВ) складанага слова ў перакладной мове з лексічным зна-

* Пад саматычнай лексікай (саматызмамі) мы ўслед за аўтарамі “Русскаго семантического словаря” разумеем “назвы цела, арганізма, іх частак, прадуктаў жыццядзейнасці” [РСС, с. 494]. Да саматызмаў мы адносім таксама лексему *душа* з прычыны яе асаблівага функцыянальнага прызначэння.

чэннем ЛСВ складанага слова ў зыходнай мове. Пры адсутнасці складанага слова і (або) яго адпаведніка ў слоўніку пад поўным супадзеннем ЛЗ мы разумеем супадзенне ЛЗ лексіка-семантычных варыянтаў кампанентаў складанага слова. **Частковае** супадзенне мае месца ў выпадку несупадзення аднаго з разгляданых кампанентаў ЛЗ складанага слова ў перакладзе. Аб несупадзенні гаворка ідзе, калі лексічнае значэнне ЛСВ у абодвух тэкстах не супадае. Наяўнасць дыферэнцыяванай прыметы азначальнага кампанента (якая, у сваю чаргу, з'яўляецца інтэгральнай унутры асобнай падгрупы) дазваляе нам групу кампазітаў з апорным кампанентам-саматызмам падзяліць на лексіка-семантычныя (пад)групы (ЛСГ) і такім чынам прасачыць, у якіх выпадках і наколькі поўна перадаецца ЛЗ складанага слова ў цэлым.

Размеркаванне складаных слоў беларускай мовы з апорным кампанентам-саматызмам па падгрупах на падставе дыферэнцыяванай прыметы азначальнага кампанента і ступені супадзення іх ЛЗ у нямецкай мове паказана ў табліцы 2.

Як сведчыць табліца, складаныя словы, якія поўнасьцю супадаюць у ЛЗ (77%), знаходзяцца пераважна ў падгрупе з азначальным кампанентам са значэннем колькасці (26%): *аднавокі (вярзіла) – einäugiger (langer Kerl)*, *маладушнасць – Kleinmut, трыягогі (крыж) – dreizackiges (Kreuz)*, *шматгалосы (птушыны sneў) – vielstimmiger (Vogelgeschwitzer)*. Далей ідуць падгрупы, у якіх азначальны кампанент абазначае колер або яго насычанасць (18%): *жаўтароцік – Grünschnabel*, *каравокая (дзяўчына) – braunäugiges (Mädchen)*, *сівабароды (гандляр) – graubärtiger (Verkäufer)*, а таксама мае абстрактнае значэнне (18%): *добрадушнасць – Gutherzigkeit*, *міласэрная (гатоўнасць) – barmherzige (Bereitwilligkeit)*, *раўнадушныя (людзі) – gleichgültige (Leute)*. Менш адзінак у падгрупах, дзе азначальны кампанент абазначае форму (14%): *вастрапалечая (вахманская спіна) – schmalschultriger (Wachmann)*, *касавокі (заяц) – Schielaug, крываногі (Вольф) – krummbeiniger (Wolf)*; памер (12%): *даўгагарывы (наз.) – Langmähniger*, *танкагубы (рот) – schmallippiger (Mund)*, *шыракапалечы (Яўхім) – breitschultriger (Jauchim)*, і ў падгрупе слоў з азначальным кампанентам, які мае іншыя значэнні (12%): *абібок – Tagedieb*, *басаногі ([Міканор] вуйшаў на ганак) – barfuß (treten)*, *быстраногая (смуглянка) – schnellfüßiges (Mädchen)*. Апошняя падгрупа вылучаецца тым, што значэнне азначальнага кампанента кампазітаў рэалізуецца адзінкава сярод выбраных складанняў з апорным кампанентам-саматызмам.

Табліца 1. Колькасныя паказчыкі ступені супадзення ЛЗ складаных слоў з апорным кампанентам-саматызмам.

Ступень супадзення ЛЗ	Поўнае	Частковае	Несупадзенне	Усяго
Колькасць ЛА	50 (77%)	13 (20%)	2 (3%)	65 (100%)

Табліца 2. Ступень супадзення ЛЗ у ЛСГ складаных слоў з апорным кампанентам-саматызмам.

Значэнне ЛЗ азначальнага кампанента \ Ступень супадзення	Поўнае	Частковае	Несупадзенне
1. Колькасць	13 (26%)	2 (15,5%)	–
2. Абстрактнасць	9 (18%)	3 (23%)	2 (100%)
3. Форма	7 (14%)	5 (38,5%)	–
4. Колер	9 (18%)	2 (15,5%)	–
5. Памер	6 (12%)	1 (7,5%)	–
6. Іншае	6 (12%)	–	–
Агульная колькасць	50 (100%)	13 (100%)	2 (100%)

Побач з карэлятамі, слоўнікавыя дэфініцыі якіх дазваляюць адназначна гаварыць пра поўнае супадзенне ЛЗ пры параўнанні са слоўнікавымі дэфініцыямі зыходнай мовы [напрыклад, *аднавокі (вярзіла) 'з адным вокам' – einäugiger (langer Kerl) 'mit nur einem Auge versehen' (з адным вокам)*]; *шыракапалечы (Яўхім) 'шырокі ў плячах' – breitschultriger (Jauchim) 'mit breiten Schultern' (з шырокімі плячамі)*], варта асобна адзначыць асаблівасці выяўлення поўнага супадзення ЛЗ у некаторых іншых ЛА.

Так, пра поўнае супадзенне такіх лексічных адзінак, як *каравокая (дзяўчына) – braunäugiges (Mädchen)*, *сівабароды (гандляр) – graubärtiger (Verkäufer)*, *сінавокая (дзяўчына) – blauäugiges (Mädchen)*, сведчыць характар сінтагматычных сувязей апорнага і азначальнага кампанентаў, а таксама іх валентнасныя ўласцівасці. Для кампанентаў *braun* 'карычневы', *grau* 'шэры', *blau* 'сіні, блакітны' характэрна множная семантычная эквівалентнасць, якая прадугледжвае пошук патрэбнага семантычнага адпаведніка. Напрыклад, *braun* 'карычневы' можа перакладацца як 'кары (пра вочы)' або 'каштаны (пра валасы)'.

Улік адрозненняў нацыянальных моўных карцін свету дазваляе вызначыць поўныя супадзенні лексічных адзінак, якія характарызуюцца адрозненнем аб'ёмаў іх дэнататыўных і паняццёвых значэнняў: *аднаногія (дубы) – einbeinige (Eichen)*, *быстраногая (смуглянка) – schnellfüßiges (Mädchen)*, *даўгарукі (падлетак) – langarmig (aussehen)*. Як вядома, транслемам *нага, рука*

ў перакладной мове адпавядаюць дзве адзінкі, напр. *нага* – *Bein* (ад ступні да бядра), *Fuß* (ступня); *рука* – *Arm* (ад кісці да пляча), *Hand* (кісьць), кожная з якіх адлюстроўвае толькі некаторую частку з шырокага спектра прымет, што змяшчаюцца ў сьігніфікацыі моўнай адзінкі зыходнай мовы.

Шэраг не зафіксаваных у беларускім слоўніку лексем (некаторыя з іх – аўтарскія ўтварэнні), напрыклад *жаўтароцік*, *зеленакосая* (*сетка*), утвораны па аналогіі з зафіксаванымі ў слоўніку словамі (*жаўтанузкі*, *белавалосы*). Такія кампазіты могуць поўнасьцю супадаць у ЛЗ пры перакладзе, дзякуючы, па-першае, супадзенню значэнняў кампанентаў, па-другое, утварэнню па наяўных у перакладной мове словаўтваральных мадэлях [напрыклад, *зеленакосая* (*сетка*) – *grünzöpfiges* (*Netz*)]. Поўнае супадзенне магчыма пры аднолькавых уяўленнях аб дэнататах, якія выконваюць аналагічныя функцыі ў аналагічных жыццёвых сітуацыях. Напрыклад, лексеме *жаўтароцік* ‘перан. разм. Пра маладога нявопытнага чалавека’ адпавядае семантычны аналаг у нямецкай мове *Grünschnabel* ‘(oft abwertend): junger, unerfahrener, aber oft vorlauter Mensch; Neuling, Anfänger[in]’ ‘малады, нявопытны, але нахабны чалавек (часцей з адмоўнай ацэнкай); пачатковец’.

Да поўных супадзенняў адносяцца такія адпаведнікі, як *двухгаловы* (*арол*) – *Doppeladler*, *светлавалосая* (*патыліца*) – *hellblonder* (*Kopf*). Як відаць, у нямецкіх карэлятах адсутнічае кампанент-саматызм (-*галовы*, -*валосы*), аднак ён утрымліваецца імпліцытна, паколькі кампанент *Doppel-* ‘двайны’ абазначае ‘дзве галавы’ ў складзе *Doppeladler*, а *-blond* адносіцца да апісання валасоў.

Неабходна адзначыць, што пры перакладзе кампазітаў-прыметнікаў назіраецца ўтварэнне ў нямецкай мове складаных слоў, якія ў лінгвістычнай літаратуры называюцца *бахуўрыхі*. Бахуўрыхі ўяўляюць сабой найменні па частцы ў выніку метанімічнага пераносу і ўжываюцца галоўным чынам як назвы жывых істот па іх частцы цела [4, с. 131 – 132], напрыклад: *касавакі* (*заяц*) – *Schielaide* ‘касое вока’, *кывароты* (наз.) – *Schiefmund* ‘кывы рот’. Акрамя метанімічнага пераносу адначасова можа мець месца і метафарычны перанос, як, напрыклад, *жаўтароцік* – *Grünschnabel*.

Найбольшая колькасць частковых супадзенняў (20%) зафіксавана ў падгрупе складаных слоў з азначальным кампанентам, які абазначае форму (38,5%): *вастразубыя* (*вусны*) – *Hechtzähne* ‘шчупаковы зубы’, *гарбаносы* (*крот* [батрак]) – *hakennasiger* (*Maulwurf*)

(‘крот) з кручкаватым носам’. Далей ідзе падгрупа слоў з азначальным кампанентам, які мае абстрактнае значэнне (23%): *журботна-задушэўная* (“Паломка”) – *gefühlvoll* (*hinwegrauschen*) ‘(гучаць,) напаўняючы пачуццямі’, *прастадушная* (*паглядзець*) – *treuherzig* (*ansehen*) ‘чыстасардэчна, адкрыта (паглядзець)’. Часткова супадаюць кампазіты з азначальным кампанентам са значэннем колеру або яго насычанасці (15,5%): *беларучка* – *arbeitscheu* (*sein*) ‘ухіляцца ад працы’, *чырванавокі* (*вахман*) – (*Wachmann mit den Säuferaugen*) ‘(вахман) з вачамі як у п’яніцы’; а таксама са значэннем колькасці (15,5%): *многагалосая* (*сям’я*) – *vielsprachige* (*Familie*) ‘шматмоўная сям’я’, *тысячаморды* (*вахман*) – (*mit einem Durchschnittsgesicht*) ‘з тварам пасрэднага чалавека’. Адзінкавы выпадак уяўляе сабой складанае слова з азначальным кампанентам, які абазначае памер (7,5%): *даўгавусы* (наз.) – *Schnauzbärtiger* ‘з густымі вусамі’.

Частковае супадзенне можна назіраць, як правіла, у выпадках, калі лексемы зыходнай мовы або перакладной мовы няма ў слоўніку: *вускікрылцы* – *Schnauzbartflügelchen* ‘крылцы вусоў’, *журботна-задушэўная* (“Паломка”) – *gefühlvoll* (*hinwegrauschen*) ‘(гучаць,) напаўняючы пачуццямі’, *курносенькая* (*гімназістка*) – *stupsnasige* (*Gymnasiastin*) ‘курносая (гімназістка)’; *вастразубыя* (*вусны*) – *Hechtzähne* ‘шчупаковы зубы’ і інш.

Многія з адпаведнікаў перакладной мовы, якія не з’яўляюцца слоўнікавымі эквівалентамі, утвараюцца перакладчыкамі па наяўных у перакладной мове мадэлях (напрыклад, S+S: *Durchschnittsgesicht*, *Säuferaugen*; Adj.+S+ig: *hakennasig*) і імпліцытна змяшчаюць агульную з транслемай сему. Напрыклад, *тысячаморды* (*вахман*) – (*mit einem Durchschnittsgesicht*) ‘з тварам пасрэднага чалавека’, дзе кампанент *Durchschnitt-* імпліцытна ўтрымлівае сему ‘мноства’, якая ўваходзіць у склад *тысяча-* ў беларускай мове. Параўноўваючы перадачу складанага слова *чырванавокі* (*вахман*) пры дапамозе прыназоўнікавай канструкцыі (*Wachmann mit den Säuferaugen*), мы мяркуем, што кампанент *Säufere-* ‘п’яніца’ імпліцытна ўтрымлівае сему ‘чырвоны’ ў складанні *Säuferaugen*. Акрамя таго, як у першым, так і ў другім прыкладах назіраецца змена стылістычнай афарбоўкі: *-морды* (разм., груб.) і *-gesicht* (нейтр.) – стылістычная нейтралізацыя; *чырванавокі* (нейтр.) і *Säuferaugen* (фам.) – стылістычная спецыялізацыя.

У некаторых выпадках кампаненты складанага слова супадаюць у значэнні цалкам, але парушаецца перадача агульнай прыметы, якая аб’ядноўвае абодва кампаненты. Калі

ў беларускай мове ў складанні *вусікі-крылцы* аб'яднальная прымета – 'кампаратыўнасць' (вусікі як крылцы), то ў перакладным адпаведніку *Schnauzbartflügelchen* 'крылцы вусоў' выяўляецца агульная аб'яднальная прымета 'прыналежнасць'.

Аналіз карэлятаў, якія часткова супадаюць, дазваляе канстатаваць, што большая іх частка пададзена ў слоўніку. Аднак пры параўнанні дэфініцый дадзеных карэлятаў з дэфініцыямі транслям выяўляецца, што ёсць некаторыя адрозненні ў ЛЗ. Як правіла, рэалізацыя толькі агульных сем дазваляе аднесці такія карэляты, як, напрыклад, *беларучка* – *arbeitsscheu* (*sein*) 'ухіляцца ад працы', *многагалосая* (*сям'я*) – *vielsprachige* (*Familie*) 'шматмоўная (*сям'я*)', да частковых супадзенняў.

Як у адпаведніках, утвораных перакладчыкам, так і ў адпаведніках – слоўнікавых эквівалентах, выбраных перакладчыкам, назіраюцца некаторыя рэгулярныя з'явы пры частковым супадзенні. Так, лексічныя адзінкі *гарбаносы* (*крот* [батрак]) і *hakennasiger* (*Maulwurf*) пры наяўнасці агульнай семы 'выгнутасць' адрозніваюцца формай выгнутасці: *гарбаносы* 'нос з гарбінкай', 'выпуклая верхняя лінія', у той час як у лексеме *hakennasig* падкрэсліваецца сема 'кручкаваты'. У беларускай лексеме *даўгавусы* (*мужык*) падкрэсліваецца сема 'даўжыня', у нямецкім адпаведніку *schnauzbärtiger* (*Bauer*) '(селянін) з густымі вусамі' – сема 'аб'ём'.

Пры перадачы беларускіх складаных слоў на нямецкую мову, якія часткова супадаюць у плане зместу, у шматлікіх выпадках назіраецца страта канататыўнага кампанента ЛЗ слова – змена экспрэсіўна-эмацыйнага і функцыянальна-стылістычнага адцення. Параўн.: разм. *беларучка* – нейтр. *arbeitsscheu* (*sein*), нейтр. *чырванавокі* (*вахман*) – фам. (*Wachmann mit den Säuferaugen*). Сярод частковых супадзенняў сустракаюцца прыклады адпаведнікаў у перакладной мове, у якіх ацэначны кампанент не перадаецца. У нямецкай мове адсутнічае фармант, аналагічны суфіксу *-еньк-* у беларускай мове для ўтварэння памяншальна-ласкальнай формы прыметнікаў. Параўн.: *курносенькая* (*гімназістка*) – *stupsnasige* (*Gymnastin*) 'курносая гімназістка'. Частковае супадзенне адпаведнікаў характарызуецца стратай інфармацыі, што вядзе да змены цэласнага ўспрымання.

У двух выпадках (3%) выяўлены прыклады несупадзенняў. Нягледзячы на тое, што карэляты ўяўляюць сабой слоўнікавыя эквіваленты, іх лексічнае значэнне цалкам разыходзіцца з лексічным значэннем, якое рэалізавана ў тэксе арыгінала. Параўн.: беларускае складанае слова

дабрадушна (*усміхацца*), якое мае значэнне 'добры, лагодны, прыхільны да людзей // Які выражае добрадушнасць', і яго адпаведнік у нямецкай мове *gleichmütig* (*grinsen*) – 'ruhig, leidenschaftslos' 'спакойна, раўнадушна, абьякава', або *добрадушнае* (*npacтapэквaннe*) – *selbstzufriedene* (*Geschwätzigkeit*) 'самазадаволеная балбатлівасць'. Адзінкавыя выпадкі несупадзення значэнняў складаных слоў у беларускай і нямецкай мовах сведчаць, што на якасць перакладу ўплываюць не толькі лінгвістычныя, але і экстралінгвістычныя фактары, напрыклад такія, як недастатковая ўвага перакладчыка да адрозненняў у значэнні слоў.

Такім чынам, аналіз перадачы зместавага боку складаных слоў з апорным кампанентам-саматызмам у мастацкіх творах дазваляе зрабіць вывад, што захаванне зместавага патэнцыялу пры перакладзе складаных слоў залежыць не толькі ад асаблівасцей супастаўляльных моў, адрозненняў у сацыякультурным асяроддзі, але і ад майстэрства перакладчыка, паколькі значная частка кампазітаў утвараецца непасрэдна ў маўленні.

Скарачэнні

БНРС – Большой немецко-русский словарь / К. Лейн, Д. Г. Мальцева, А. Н. Зуев [и др.]. – 14-е изд., испр. – М., 2007; БНС – Беларуская-нямецкі слоўнік / пад рэд. М. Кур'янкi, Л. Баршчэўскага, Т. Вайлера. – Мінск, 2010; БРНС – Большой русско-немецкий словарь / под ред. К. Лейна. – 20-е изд., стереотип. – М., 2006; НБС – Немецка-беларускі слоўнік / рэдкал.: М. І. Кур'янка (гал. рэд.) [і інш.]. – Мінск, 2006; ТСБЛМ – Тлумачальны слоўнік беларускай літаратурнай мовы. – Мінск, 2005; ТСБМ – Тлумачальны слоўнік беларускай мовы: у 5 т. – Мінск, 1977 – 1984; Dud. – Duden, Deutsches Universalwörterbuch / Duden. – 6., überarbeitete und erweiterte Auflage. Herausgegeben von der Dudenredaktion. Dudenverlag, Mannheim, Leipzig, Wien, Zürich, 2007.

Спіс літаратуры

1. Богус, З. А. Соматизмы в разносистемных языках: семантико-словообразовательный и лингвокультурологический аспекты: на материале русского, адыгейского и английского языков: дис. ... канд. филол. наук: 10.02.02, 10.02.20 / З. А. Богус. – Майкоп, 2006.
2. Пильченко, Н. Л. Практикум по переводу научных и публицистических текстов с немецкого языка на русский / Н. Л. Пильченко. – СПб.: КАРО, 2008.
3. Станишева, Д. С. Семантическая структура сложных прилагательных в славянских языках / Д. С. Станишева // Словообразовательная и семантическая структура сложных прилагательных в славянских языках: Славянское языкознание, кн. 2 / М. С. Дельнова [и др.]. – София, 1980. – С. 106 – 224.
4. Степанова, М. Д. Словообразование современного немецкого языка / М. Д. Степанова. – М.: КомКнига, 2007.

Іна КАВАЛЁВА,

аспірантка кафедры гісторыі беларускай мовы
Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта.

Арттыкул паступіў у рэдакцыю 11.10.2011 г.